

Леся БОНДАР,

orcid.org/0000-0002-0493-6856

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики і перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) lesiabond24@gmail.com*

Вікторія КУЛИКОВА,

orcid.org/0000-0001-9189-1416

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики і перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) koul.kiev@ukr.net*

Олег МАЛАШЕНКО,

викладач кафедри теорії,

практики і перекладу французької мови

Національного технічного університету України

*«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна) o.malashenko@list.ru*

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФРАНКОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню лінгво-прагматичних особливостей перекладу міжнародних юридичних текстів. Зокрема, у роботі крізь призму прагматичного підходу визначаються синтаксичні особливості текстів франкомовних конвенцій та встановлюються способи їх перекладу українською мовою. Особливу увагу приділено перекладацьким прийомам і трансформаціям, до яких має вдаватися перекладач задля збереження прагматичного потенціалу текстів.

Ключові слова: юридичний текст, прагматичний потенціал, перекладацька трансформація, французькі конвенції, українська мова.

Lesia BONDAR,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of French Theory,

Practice and Translation of National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

(Kyiv, Ukraine) lesiabond24@gmail.com

Viktoria KULYKOVA,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of French Theory,

Practice and Translation of National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

(Kyiv, Ukraine) koul.kiev@ukr.net

Oleg MALASHENKO,

Teacher at the Department of French Theory,

Practice and Translation of National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

(Kyiv, Ukraine) o.malashenko@list.ru

SYNTACTIC MEANS OF PRAGMATIC POTENTIAL REALIZATION OF FRENCH TEXTS IN THE INTERNATIONAL LAW FIELD: TRANSLATION ASPECT

The article is devoted to the study of lingual-pragmatic features of international legal texts and ways of their reproducing into Ukrainian. In particular, through the prism of the pragmatic approach, the syntactic features of the French conventions texts have been determined.

The purpose of the article is to analyze linguistic and pragmatic peculiarities of the French conventions texts by studying syntactic means of their pragmatic potential realizing, as well as determining of the means for their reproduction into Ukrainian. The purpose has led to the following tasks: to identify the general features of international documents as an object of pragmatics; to discover the grammatical features of French international legal texts; to establish means of reproduction into Ukrainian of syntactic features of the French conventions texts, their communicative and pragmatic intentions. A number of methods have been used to solve research tasks, including a descriptive method, realized by the linguistic observation over the process of syntactic units functioning in the texts; structural, comparative, semantic, contextual and lexicographical analysis have been applied.

Taking into consideration all the mentioned above the conclusion can be drawn that the effectiveness of the French conventions texts translation depends on the preliminary analyses of their linguistic and pragmatic features, in particular of the syntactic units and categories and their pragmatic potential peculiarities, it allows to identify the potential problems of their translation into Ukrainian. The Convention is one of the important instruments of international law, which are intended to promote effective communication between the parties. An adequate grammatical features reproducing, in particular, translation of syntactic forms and structures helps to realize the pragmatic and communicative intentions of the author. It was found that in the translation process, the element of subordination should always be kept, whereas phrases of the coordination type of links allow the wider use of transformations. For conventions, the syntactic category of modality is of paramount importance. In the process of the translation into Ukrainian this modality is transmitted through the structural reproduction of the French sentence, while the use of transformations is limited.

The questions of the linguistic and cognitive features of the French texts of international law and ways of their reproducing into Ukrainian require further development.

Key words: legal text, pragmatic potential, translation transformation, French conventions, Ukrainian language.

Постановка проблеми. В епоху глобалізації та стрімкого науково-технічного прогресу значення міжнародних договорів у світі збільшується з кожним роком. На міжнародній арені виникає низка важливих питань щодо збереження світової та регіональної безпеки, політичного та економічного співробітництва тощо.

З метою процвітання та гармонічного розвитку світової спільноти необхідно приймати конвенції та законодавчі акти, які сприяли б плідній співпраці країн і допомагали б підвищити їх рівень життя та економічний добробут. З огляду на мультинаціональність та мультикультуралізм сучасного суспільства, питання перекладу міжнародних документів є, як ніколи, важливим. Саме правильне відтворення лінгвопрагматичних особливостей оригіналу дає змогу досягти як якісного перекладу, так і адекватного надання інформації юридичного характеру, реалізуючи комунікативну мету висловлення.

Аналіз досліджень. Численні наукові пошуки вчених на матеріалі різних мов сприяли дослідженням міжнародних текстів. Серед науковців, які присвятили свої роботи цій темі, варто назвати В. І. Євінтова, який вивчав особливості створення автентичних текстів міжнародних договорів різними мовами. Юридичному дискурсу присвятила свої наукові доробки Н. Є. Коваль, яка досліджувала мовні засоби аргументації. Не менш важливим є внесок дослідниці В. В. Калужної, яка

зосередила увагу на вивченні лексичного складу. Значними є наукові розвідки О. В. Лось, яка виявила особливості перекладу термінів у документах міжнародного права, І. С. Орлової, яка на матеріалі двосторонніх іспансько-українських міждержавних угод досліджувала лексико-граматичні трансформації у перекладі, та О. В. Шевцової, яка вперше проаналізувала еквівалентність в українських перекладах англійських та французьких текстів міжнародних конвенцій. Тим не менш невирішеною є низка проблем, які потребують наукового дослідження, зокрема донині поза увагою лінгвістів залишається питання лінгвопрагматичних особливостей перекладу французьких текстів конвенцій українською мовою, чому і присвячена наша наукова розвідка.

Актуальність роботи зумовлюється загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на вивчення мови в комунікативно-прагматичному аспекті. Крім того, відсутність робіт, спрямованих на визначення особливостей перекладу французьких текстів конвенцій із позицій лінгвопрагматики, зумовлює необхідність нашого дослідження.

Мета статті полягає у встановленні лінгвопрагматичних особливостей французьких текстів конвенцій шляхом дослідження синтаксичних засобів, втілення їхнього прагматичного потенціалу, а також визначення засобів їх відтворення українською мовою. Поставлена мета зумовила виконання таких завдань: визначити загальні

ознаки міжнародних документів як об'єкта прагматики; окреслити граматичні характеристики франкомовних міжнародних юридичних текстів; встановити особливості відтворення українською мовою синтаксичних засобів франкомовних текстів конвенцій, спрямованих на реалізацію комунікативно-прагматичних інтенцій адресанта.

Виклад основного матеріалу. Як показало дослідження теоретичних джерел, поняття міжнародного договору характеризується значною варіативністю тлумачення. На думку одного з дослідників галузі міжнародного права, міжнародний договір має розглядатися як «угода волі двох чи кількох держав» (Мережко, 2002: 299). На думку іншого ученого, міжнародні угоди інтерпретуються як «втілення практичного змісту відносин між державами» (Броунлі, 1977: 304).

Доречно навести визначення дослідника міжнародного права А. Талалаєва, який розумів міжнародний договір як «угоду класово-державних воель суб'єктів міжнародного права, насамперед і головним чином держав, укладену з питань, які мають для них загальний інтерес, і покликану регулювати їхні відносини шляхом створення взаємних прав і обов'язків відповідно до основних принципів міжнародного права» (Талалаєв, 2009: 61). У наш час найбільш поширеними є багатосторонні договори, що стали основним інструментом міжнародного права. Одним із таких документів є конвенція – міжнародний дво- або багатосторонній договір, учасники якого зобов'язуються виконувати його положення. З точки зору прагматики, модель тексту конвенції має втілювати такі принципи: 1) сприяння ефективній комунікації між представниками різних культур; 2) передача обов'язкового характеру виконання положень документа, який, однак, є результатом прояву доброї волі сторін; 3) відповідність до міжнародних правових звичаїв.

Прагматичний потенціал є однією з головних характеристик тексту, оскільки саме він визначає його кінцеву мету. З-поміж мовних засобів франкомовних текстів конвенцій граматичні особливості також сприяють реалізації їх прагматично-комунікативних інтенцій, а адекватне їх відтворення у перекладі зумовлює досягнення бажаних комунікативних цілей, адже неправильний переклад призводить до порушення норм міжнародного права (Ярова, 2016: 234).

Досліджуючи граматичні, зокрема синтаксичні, особливості перекладу конвенцій, ми виявили такі властивості. Як відомо, у французькій мові виділяють три варіанти сполучення слів у реченні.

1. Самостійне слово + самостійне слово:
 а) непередикативне поєднання, що характеризується значенням підрядності та відіграє ключову роль у передачі причинно-наслідкових зв'язків, які мають першочергове значення для конвенцій. Саме тому підрядний тип сполучення майже ніколи не змінюється під час перекладу. Наприклад: *Chaque État Partie peut prendre <...> les mesures nécessaires <...>* (CNU, 2004: 12). *Кожна Держава-учасниця може вжити <...> необхідних заходів <...>* (КООН, 2006: 11); б) непередикативне поєднання, що має значення сурядності, також має тенденцію зберігатися при перекладі українською мовою, оскільки є надзвичайно важливим логічним елементом оформлення тексту конвенції, зокрема з позицій ієрархізації найбільш значущих частин тексту, наприклад: *La connaissance, l'intention ou la motivation nécessaires en tant qu'éléments d'une infraction <...>* (CNU, 2004: 31). *Усвідомлення, намір або умисел, які необхідні як елементи будь-якого злочину <...>* (КООН, 2006: 21); в) передикативне поєднання, яке досить часто зазнає різноманітних лексичних трансформацій, оскільки частіше за все виступає як усталені вирази, які не завжди мають прямі еквіваленти в українській мові, наприклад: *La présente Convention entrera en vigueur <...>* (CNU, 2004: 56). *Ця Конвенція набирає чинності <...>* (КООН, 2006: 101).

2. Службове слово + самостійне слово:
 а) непередикативне поєднання, яке частіше за інші передається шляхом трансформацій, наприклад: *A l'expiration d'un délai de cinq ans <...>* (CNU, 2004: 64). *Після закінчення строку п'яти років <...>* (КООН, 2006: 102); б) передикативне поєднання, яке також дуже часто передається за допомогою трансформацій, наприклад: *Le phénomène prend de l'ampleur <...>* (CNU, 2004: 13). *Ця тенденція посилюється <...>* (КООН, 2006: 16).

3. Допоміжне слово + іменна частина граматичної форми, що зазнає досить суттєвих змін, наприклад: *Tout amendement doit être mis à l'examen par la Commission* (CNU, 2004: 58). *Будь-який проект поправки має бути схвалений Комісією* (КООН, 2006: 66).

Досліджуючи синтаксичні особливості на рівні речення, ми встановили, що у процесі перекладу конвенцій необхідно відтворювати синтаксичну структуру оригіналу та зберігати тип зв'язку слів. Це пояснюється високою кореляцією між синтаксичною структурою тексту конвенції та її інформативно-прагматичними елементами, тож будь-які суттєві зміни в синтаксисі речень можуть призвести до неадекватності перекладу та порушення причинно-наслідкових зв'язків.

Досліджуючи зовнішню структуру речень у французьких текстах конвенцій, ми виявили, що фактитивна діатеза є найбільш поширеною. Це можна пояснити тим, що конвенції мають на меті представити інформацію якомога чітко та зрозуміло, тож перевага надається таким мовним засобам і організації процесу, які сприятимуть найлаконічнішому формулюванню думки, виділенню теми та реми та логічних зв'язків між елементами речення: *Toute personne qui détient un mandat législatif, exécutif, administratif ou judiciaire <...>* (CNU, 2004: 7). *Будь-яку особу, яка обіймає посаду в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі <...>* (КООН, 2006: 1). Незважаючи на те, що в перекладі були вжиті певні трансформації, основний напрям дії «суб'єкт – дія – об'єкт» лишився незмінним.

Когнітивна діатеза є другою за поширеністю. У конвенціях вона часто являє собою вираження певних стратегій, які приймаються різними сторонами, та заходів, покликаних втілити такі стратегії: *Chaque État Partie envisage d'adopter les mesures législatives <...>* (CNU, 2004: 17). *Кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів <...>* (КООН, 2006: 14). Отже, змін зазнають навіть елементи, що формують діатезу (*envisage d'adopter* та *розглядає*). Що стосується логічного ядра діатези, то воно повністю відтворюється в українському реченні.

Деагентивна діатеза також досить часто зустрічається у конвенціях. Вона вказує на певну дію, якої зазнає об'єкт, але не називає виконавця дії. Наприклад: *<...> lorsque les actes ont été commis intentionnellement <...>* (CNU, 2004: 18) – *<...> для визнання злочинами умисно вчинених <...>* (КООН, 2006: 14). У перекладі відбуваються певні структурні зміни, проте виконавець дії також не зазначається, що дає нам змогу вважати, що діатеза у перекладі збереглася.

Пасивна діатеза схожа на деагентивну, однак суттєво відрізняється в тому сенсі, що обов'язково вказує на виконавця дії. Її використання дуже обмежене, наприклад: *<...> des fonctions qui sont exclusivement réservées aux autorités de cet autre État par son droit interne* (CNU, 2004: 9) – *<...> та функції, які входять виключно до компетенції органів цієї іншої держави відповідно до її внутрішнього права* (КООН, 2006: 7). У перекладі інформаційне ядро речення зазнає суттєвих змін. Окрім численних трансформацій, в українському реченні французький логічний підмет виступає вже не виконавцем дії, а додатком, оскільки він не виконує дію, а бере в ній участь. Також варто

вказати, що докорінно змінюється структура фрази і пасивний стан оригіналу замінюється на активний в українському реченні.

Дослідження порядку слів у реченнях французьких текстів конвенцій дало змогу виявити, що найбільш поширеними є речення з прогресивним порядком слів («підмет – присудок – додаток»). Речення з порядком слів «підмет – присудок – додаток – обставина» є другим за поширеністю в текстах конвенцій, такий порядок відбиває класичну модель актуального членування, і рема, яка ставиться наприкінці, виражається обставиною. У процесі перекладу структура актуального членування французького та українського речень збігається.

Речення з порядком слів «обставина – присудок – підмет» є мало поширеним. Такий порядок слів дає змогу охарактеризувати рему на початку речення, що дає більш детальний опис інформації. Наприклад: *<...> par suite de laquelle est généré un produit <...>* (CNU, 2004: 8) – *<...> у результаті якого виникли доходи <...>* (КООН, 2006: 6). В українському перекладі актуальне членування відрізняється, і роль реми виконує підмет (*доходи*). Проте розбіжності в актуальному членуванні майже не впливають на розуміння інформації, закладеної в оригіналі.

У процесі дослідження комунікативних категорій речення, встановлено, що найбільш розповсюдженою є деонтична модальність. Її переважання цілком пояснюється особливостями юридичних текстів, які передбачають виконання сторонами певних зобов'язань, що, своєю чергою, привносить елемент повинності. Саме остання є ядром деонтичної модальності. Прикладом вираження деонтичної модальності може слугувати таке речення: *Chaque État Partie fait en sorte, conformément aux principes fondamentaux de son système juridique, qu'existent un ou plusieurs organes, selon qu'il convient, chargés de prévenir la corruption* (CNU, 2004: 17). Речення не містить безпосередніх елементів деонтичної модальності (наприклад, дієслів *devoir, falloir* тощо), однак зобов'язує сторони до певної очікуваної поведінки. Отже, елемент *Chaque État Partie fait en sorte* позначає вказівку, а не характеристику певного явища. В українському перекладі не використовується ніяких додаткових трансформацій для передачі деонтичної модальності: *«Кожна Держава-учасниця забезпечує, згідно з основоположними принципами своєї правової системи наявність органу або, у належних випадках, органів, які здійснюють запобігання корупції»* (КООН, 2006: 14).

Другою за поширеністю є епістемічна модаль-

ність. Цей вид модальності відповідає за сприйняття і позначає такі явища, щодо визначення яких немає згоди. Так, коли сторона пропонує власне розуміння закону, проблеми, положення тощо, вживається саме епістемічна модальність, яка допомагає підкреслити, що йдеться не про явище об'єктивної дійсності, а скоріше про його інтерпретацію. Наприклад: *On entend par "agent public" <...>* (CNU, 2004: 7). «Державна посадова особа» означає <...> (КООН, 2006: 4). Для передачі модальності використовуються лексична та функціональна заміни, оскільки точне відтворення в перекладі структури речення оригіналу могло б спотворити сам ефект модальності.

Найменш поширеною виявилася алетична модальність, що пояснюється тим, що цей тип модальності позначає в юридичних текстах буттєві відносини між об'єктами, їх незмінність, а також потенційну можливість певних змін, однак не передає елемент повинності або зобов'язання, який часто є ключовим у юридичних текстах. Наприклад: *Ces programmes peuvent faire référence aux codes ou normes de conduite* (CNU, 2004: 11). *Такі програми можуть містити посилання на кодекси або стандарти поведінки* (КООН, 2006: 8). Для передачі алетичної модальності у перекладі не використовуються жодних додаткових трансформацій.

Здебільшого категорія особи повністю відтворювалася в перекладі, однак іноді не збігалася в обох реченнях або ж використовувалися трансформації додавання та заміни. Категорія часу здебільшого зберігається у перекладі, однак у деяких випадках спосіб дієслова *Subjonctif*, якого немає в українській мові, передавався дійсним способом та пасивним станом. Наприклад: <...> *toute personne qui détient un mandat législatif <...> d'un pays étranger, qu'elle ait été nommée ou élue* (CNU, 2004: 7) – <...> *будь-яку особу, яка обіймає посаду в законодавчому <...> зарубіжної країни, яку призначено чи обрано* (КООН, 2006: 4).

Комунікативна інтенція та категорія асертивності не зазнали жодних змін під час перекладу українською мовою французьких текстів конвенцій. Це пояснюється тим, що конвенціям притаманні ясність викладу думок, чіткість, конкретність та відсутність емотивності.

Висновки. Конвенції є одним із важливих інструментів міжнародного права, які покликані сприяти ефективній комунікації сторін. Реалізації їх прагматично-комунікативних інтенцій допомагає, зокрема, адекватна передача у перекладі їх синтаксичних особливостей. Було встановлено, що під час перекладу словосполучень елемент підрядності має завжди зберігатися, тоді як словосполучення сурядного типу допускають більш широке використання трансформацій. Найбільш важливою є максимально точна передача словосполучення, які складаються виключно з самостійних слів і характеризуються ознакою непередикативності. Синтаксична ж структура речень має зберігатися у процесі перекладу, оскільки вона має першочергове значення для передачі причинно-наслідкових зв'язків елементів конвенції та їх ієрархізації.

Франкомовні конвенції характеризуються обмеженим використанням зміни діатез. Найбільш поширеною діатезою виявилася фактитивна. Її переклад загалом відбувається без суттєвих трансформацій і змін в актуальному членуванні речення. Для конвенцій надважливе значення має синтаксична категорія модальності, оскільки саме вона допомагає виразити обов'язковий характер виконання положень документа. В українському перекладі модальність передається за допомогою структурного відтворення французького речення, при цьому використання трансформацій є обмеженим.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні лінгвокогнітивних особливостей французьких текстів міжнародного права та їх репрезентації у перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Броунли Я. Международное право: В 2-х книгах. Кн. 2 / Пер. с. англ. С. Н. Андрианова. Москва : Прогресс, 1977. 510 с.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення 25.01.2019).
3. Мережко О. О. Право міжнародних договорів, сучасні проблеми теорії і практики. Київ : Таксон, 2002. 344 с.
4. Талалаев А. Н. Право международных договоров. Том 1: Общие вопросы. Москва : Издательство «Зерцало», 2009. 768 с.
5. Ярова Л. О. Граматичні особливості англійських міжнародних документів в аспекті перекладу. *Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Випуск 144. С. 233–237.
6. Convention des Nations Unies contre la corruption. *Nations Unies*. 2004. URL: https://www.unodc.org/documents/dohadeclaration/II/UNCAC/UNCAC__French.pdf (дата звернення 25.01.2019).

REFERENCES

1. Brounli Ya. Mezhdunarodnoe pravo: V dvuh knigah. Kniga 2 [International law]. Moscow : Progress, 1977. 510 p. [in Russian].
2. Konvenciya Organizaciyi Ob'yednanih Nacij proti korupcii [United Nations Convention against Corruption]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (reference date: 25.01.2019). [in Ukrainian].
3. Merezko O. O. Pravo mizhnarodnih dogovoriv, suchasni problemi teorii i praktiki [Law of international treaties, modern problems of theory and practice]. Kyiv : Takson, 2002. 344 p. [in Ukrainian].
4. Talalaev A. N. Pravo mezhdunarodnyh dogovorov [Law of international treaties]. Tom 1: Obshie voprosy. Moscow : Izdatelstvo «Zercolo», 2009. 768 p. [in Russian].
5. Yarova L. O. Gramatichni osoblivosti anglo-movnih mizhnarodnih dokumentiv v aspekti perekladu [The grammatical features of English-language international documents in terms of translation]. *Scientific notes. Series: philological sciences (linguistics)*. Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vinnichenka, 2016. Vipusk 144. Pp. 233–237 [in Ukrainian].
6. Convention des Nations Unies contre la corruption. *Nations Unies*. URL: https://www.unodc.org/documents/dohadeclearation/JI/UNCAC/UNCAC__French.pdf (reference date: 25.01.2019).